

капіталу дуже швидко морально старіти. В даному разі йдеться насамперед про знання, вміння, компетенції, майстерність, технології і т. ін.

Носіями природно-інтелектуального капіталу є спеціально підібрані і підготовлені працівники різних рівнів економіки – безпосередні виробники продукту, управлінці, викладачі і науковці та інші. Значні зміни, що відбулися в структурі споживання (індивідуального і виробничого), виробництва (економіки) і так само в структурі зайнятості, зумовили кардинально інші вимоги до працюючих. Насамперед йдеться про особисті якості працівника – здібності і здатності до творчості і креативності, незалежність від догм та виробничих стереотипів, відповідальність за свої дії і результати діяльності, здатність неординарно мислити і приймати нестандартні рішення в нестандартних ситуаціях тощо. Саме тому працівників називають інтелектуалами. Інтелектуалами, за витлумаченням американського вченого Х. Донована, є люди, котрі за покликанням і професією "працюють" здебільшого з ідеями, а не з виробами, мають глибокий та оригінальний розум і так само відчують потребу поділитися з оточуючими своїми думками – на папері чи вголос [25, с. 27]. Сьогодні саме інтелектуали створюють умови для забезпечення зростання економік індустріально та ринково розвинутих країн світу, вони визначають їх ефективність і т. ін. З такими людьми працювати не просто – їм необхідно створити відповідні умови для діяльності. Виникає запитання: які саме умови? Відповідь очевидна: саме такі умови, які в процесі діяльності творчого працівника сприяли б його самореалізуванню, реалізуванню його задуму (-ів), смисловій наповненості діяльності тощо. А звідси: для інтелектуала (-ів) найважливішим постає зовнішня й особливо внутрішня свобода, ідея, тобто рівень реального творення.

Носіями штучно-інтелектуального капіталу є машини, яким людина "наказує" мислити. Ці накази надходять у вигляді послідовності команд у спеціалізованих галузевих програмах. Парадокс у тому, що природний інтелект постійно удосконалюється, його носій (мається на увазі людина) тільки періодично вивисшується серед собі подібних, оскільки здобутки одного суб'єкта старішають порівняно із здобутками іншого. Здобутками постають набуті знання, уміння, навички. Носій штучного інтелекту "діє" програмовано, але за умови увімкненої функції самовдосконалення він вже не зможе бути підконтрольним людині.

Наші розмірковування щодо інтелектуального капіталу уможливили такі висновування, як: 1) інтелектуальний капітал – це синтетично-інтегративне поняття, в утворенні якого беруть участь інтелект, інтелектуальний, ресурс,

капітал; 2) він постає системою, яка включає дві головні складові – природну (людську) і штучну. Тому інтелектуальний капітал має природно-штучний характер; 3) означений капітал є нині найголовнішим чинником якісних перетворень у країновому суспільстві та економіці, але найважливіше – в статусі людини: вона перебирає на себе функції субстанційної основи виробництва, які тривалий час виконувала машина; 4) інтелектуальний (і насамперед природний/людський) капітал уможлиблює набування економікою нової форми – інтелектуально орієнтованої економіки, яка постає водночас і кінець економіки як індустріального типу виробництва, і початком інтелектуальної як виробництва та суспільства постіндустріальної цивілізації.

Перспективні напрями подальших досліджень інтелектуального капіталу: джерела його оновлення та збагачення; змінюваність форм (-и) прояву інтелектуального капіталу при переході від індустріальної до постіндустріальної епохи; місце інтелектуального капіталу в системі категорійно-поняттєвого апарату науки про виробництво, характерної постіндустріальної цивілізації і т. ін.

1. Яковець Ю. В. У истоков новой цивилизации. – М., 1993;
2. Яковець Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – М., 2003;
3. Суворов О. В. Интеллект // Новая философская энциклопедия: В 4 т. – М., 2000–2001. – Т. 2, 2001;
4. Colman A. M. Oxford Dictionary of Psychology. – N. Y., 2003;
5. Claparede Ed. La psychologie de l'intelligence // Scientia. – 1917. – vol. 22. – P. 253–268;
6. Charlesworth W. R. Human intelligence as adaptation: An ethological approach // Resnick L. D. The nature of intelligence. m– N. Y., 1976;
7. Выготский Л. С. Мышление и речь // Собр. соч. В 6 т. – М., 1982. – Т. 2;
8. Андрос Е. Интеллект // Философский энциклопедический словарь. – К., 2002. – С. 244–245;
9. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – СПб. 2004;
10. Осипов Ю. М. Интеллект // Философия хозяйства. – 2004. – № 5. – С. 247–257;
11. Основы экономической теории человеческого капитала: Методологические и институциональные аспекты / Под ред. Ф. Г. Хамидуллина. – Казань, 2007;
12. Казьмин А. К. Теория интеллекта: Как выбрать президента. – М., 2001;
13. Діденко В. Ф., Кондрашова-Діденко В. І. Вплив гуманітарно-психічних чинників на інтелектуально-конкурентоспроможність країни // Альманах Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2006. – № 10–11. – С. 70–74;
14. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – СПб., 2002;
15. Кенз Ф. Избранные экономические произведения. – М., 1960;
16. 17. Feilwal G. E. The Intellectual Capital of Michal Kalecki: A Study in Economic Theory and policy. – Knoxville, 1975;
18. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – К., 2001;
19. Сэй Ж. Б. Трактат политической экономии. – М., 1896;
20. Сисмонди С. Новые начала политической экономии: В 2 т. – М., 1935–1937;
21. Милль Дж. С. Основы политической экономии: В 3 т. – М., 1980–1981;
22. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 годов // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – М., 1969. – Т. 46. – Ч. II;
23. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т. – М., 1993;
24. Гапоненко А. Л., Орлова Т. М. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал. – М., 2008;
25. Донован Х. Как работать с интеллектуалами // Америка. – 1991. – Август. – С. 25–29.

Надійшла до редколегії 15.02.10

Л. Баластрик, канд. екон. наук, доц.

МАКРО – ТА МІКРОЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА

У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності державного сектора в ринковій економіці, виокремлено макро та мікро рівні, досліджено основні критерії щодо оптимізації його розмірів.

Modern approaches to determination of essence of state sector in a market economy are analysed. Makro and mikro levels are considered. Basic criteria in relation to optimization of his sizes are explored in the article.

Формування ефективно функціонуючого державного сектора – одна з провідних умов створення високорозвинутої ринкової економіки в Україні. Це потребує часу і великих зусиль, які повинні базуватися на знаннях теорії і аналізі конкретної ситуації в країні. Розвиток національної економіки у напрямку наближення до економічно розвинених країн вимагає подальшого удосконалення структури та визначення меж державного сектора. Посилений інтерес до економічної діяльності держави в останні часи викликаний тим, що ринкові економіки розвинутих країн, навіть найбагатших, виявилися неспроможними задовольнити деякі основні потреби суспільства без посилення державного втручання, особливо під час світової фінансової кризи. Загалом, у світовій економічній науці поняття державного сектора пов'язано не так з державною власністю,

як із сукупністю форм присутності та участі держави у виробництві, розподілі, обміні і споживанні. У такому розумінні державний сектор є основою, спираючись на яку держава здійснює свою діяльність.

Завдання даної статті полягає в дослідженні макро та мікроекономічних чинників розвитку державного сектора та оцінці різних підходів стосовно визначення його сутності та критеріїв оптимізації в ринковій економіці.

Проблемам визначення особливостей функціонування та ефективності державного сектора присвятили свої дослідження вітчизняні вчені такі як А. Гальчинський, В. Геєць, І. Жадан, Я. Жаліло, П. Єщенко, В. Маңдибура, Б. Пасхавер, А. Філіпенко, М. Чумаченко, А. Чухно та інші. Істотні доробки у теорію державного сектора внесли російські та зарубіжні вчені: Л. Абалкін, А. Ахмедуєв, Є. Балацький, В. Бірю-

ков, А. Віссаріонов, Є. Кузнєцова, М. Петраков, О. Радигін, В. Савченко, В. Студенцов, К. Хубєв, Л. Якобсон; Д. Біль, Дж. Б'юкенен, Я. Корнаї, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Дж. Шумпетер та інші. Проте питання, пов'язані із функціонуванням державного сектора, особливо в трансформаційних економіках не можна вважати остаточно вирішеними. Дотепер не сформовано чітких пояснень з боку економічної теорії щодо зміни загальносвітової тенденції розвитку державного сектора, яка відбулася в останнє десятиліття, не розмежовано її макро і мікро чинники. Центральним пунктом дискусій у країнах зі змішаною економікою щодо реформування державного сектора виступає питання про оптимізацію його обсягів. Прибічники ідеї скорочення скептично оцінюють здатність урядів розв'язувати соціальні та економічні завдання, їхні опоненти вважають, що масштаби діяльності уряду сьогодні значно більші, ніж півстоліття тому. В даній статті буде сконцентрована увага саме на сучасних детермінантах державного сектора.

Посилення за останні півтора століття процесів державного регулювання економіки і зростання державного сектора пояснюються двома тісно пов'язаними групами причин – соціально-політичними й економічними. Перша група обумовлена суспільним розвитком: технічним прогресом, демографічними зрушеннями, впливом внутрішніх політичних і культурних процесів (зміною поглядів на обґрунтованість та доцільність державних функцій і дій). Зростання пріоритету законодавства неминує призводити до посилення ролі держави як виразника і координатора інтересів різних соціальних груп та гаранта дотримання законів. Друга група – економічні причини зростання державного сектора, пов'язані з необхідністю усупільнення деяких видів людської діяльності, що виникає внаслідок особливостей функціонування сучасної ринкової економіки. В розвинених економічних системах державний сектор сприяє нівелюванню "провалів" ринку: стримує прагнення до монополізації, вирішує проблеми виробництва суспільних благ, зовнішніх екстерналій, неповноти інформації тощо. Але первопричиною існування держави і, відповідно, державного сектора є необхідність підтримки рамок умов розвитку економічної системи в цілому. Рамкові умови економічного розвитку характеризуються тим, що реальний економічний лад завжди існує на території визначеній державними кордонами, за наявності центральних і місцевих органів влади, які забезпечують територіальну цілісність країни, підтримують внутрішній правопорядок, формулюють правила (закони), які визначають характер і механізм існування та розвитку ладу, сприяють дотриманню цих правил (законів).

Еволюція поглядів на взаємодію ринку і держави привела до двох протилежних підходів щодо її місця і ролі: класичного, який базується на апріорній неефективності і визначення ролі "нічого вартового" та кейнсіанського, який підносить на п'єдестал і вбачає в ній "пацею від усіх негараздів".

В основі аналізу державного сектора в сучасній зарубіжній економічній літературі лежать концепції "суспільних благ" та "суспільних витрат", а також економічної стабілізації, де почасти ототожнюються поняття "суспільний" і "державний" сектор, а терміни "економіка державного сектора" і "теорія державних фінансів" використовуються як синоніми. Так, Дж. Д. Сакс і Ф. Б. Ларрен ототожнюють "державний" та "суспільний" сектори, акцентують увагу на державних доходах та витратах, державних заощадженнях, інвестиціях та позиках, аналізують вплив фіскальних інструментів на макрорівновагу. Щодо взаємодії державного і приватного секторів, то її розглядають через призму "багатоперіодного бюджетного обмеження" та впливу податків та державних витрат на ставку відсотка. Звичайно існують і інші канали впливу держави на рішення про приватні витрати, до яких можна віднести позитивні екстерналії при здійсненні державних інвестиційних проєктів, вплив дер-

жавних витрат на сукупну приватну пропозицію через податкову політику та державне страхування [6, с. 222–243].

Аналогічний підхід здійснено і С. Фішером, Р. Дорнбушем та Д. Шмалензі, але крім перелічених вони піднімають питання про роль державного сектора в створенні приватних благ та акцентують увагу на подоланні "провалів" ринку, перерозподілі доходів та прийнятті урядових рішень [9, с. 57–71]. Через суспільні фінанси розглядають державний сектор Дж. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв. Багатограним і змістовним є дослідження державного сектора в роботах Е. Б. Аткинсона та Дж. Е. Стігліца, які здійснюють як макро так і мікро аналіз функціональної визначеності та інституціональної структури суспільного сектора, особливу увагу приділяючи оптимізації системи оподаткування та державних витрат [7; 8]. Як бачимо, у світовій економічній науці державний сектор пов'язаний не тільки із державною власністю, але й з усією сукупністю форм участі держави у виробництві (поряд з державною монополією комерційного характеру і державним субсидюванням приватного сектора).

Вітчизняні та російські економісти все частіше звертаються до проблем державного сектора. Так П. Єщенко, Б. Кваснюк, О. Бірюков, дотримуючись загальноприйнятої точки зору, що державний сектор призначений для відтворення публічних (суспільних) благ [4, с. 51], акцентують увагу, на тому, що він є "важливим елементом державного регулювання економіки, підтримання темпів економічного зростання, забезпечення технологічної незалежності національної економіки, збільшення експорту, створення робочих місць і вирішення інших важливих соціальних завдань суспільства" [4, с. 53].

Грунтовним є дослідження державного сектора О. Длугопольським. Його підходи до аналізу сутності і ролі цього феномена подібні до загальноприйнятих закордонних аналогічних досліджень (Дж. Е. Стігліца, Е. Б. Аткинсона, Л. І. Якобсона та ін.) преломлюються через українську дійсність. Державний сектор він визначає як сферу "діяльності, яка доповнює ринкове саморегулювання і зорієнтована на ліквідацію "провалів ринку" й створення соціально значущих благ"[2, с. 13]. Хоча таке формулювання дещо звучує межі державного сектора України, бо не враховує сферу державного підприємництва, яка є ще досить впливовою. Ототожнення "суспільного" і "державного" секторів в трансформаційних економіках, на нашу думку, передчасне, і не тільки тому, що "муніципальні підприємства та суспільні організації не є державною власністю" (Длугопольський), а через відсутність реального впливу суспільних організацій на соціально-економічні процеси.

На основі наведених та інших проаналізованих точок зору стосовно сутності державного сектора, можна розмежувати макро і мікро підходи щодо його визначення і, відповідно, виокремити показники, які характеризують його обсяги. На нашу думку, державний сектор економіки на макро рівні представляє собою сукупність державних інститутів метою яких є реалізація національного інтересу, подолання "провалів ринку", здійснення перерозподілу національного доходу та сприяння стійкому довгостроковому економічному зростанню за умов повної ефективної зайнятості. Мікро рівень визначається сукупністю господарських об'єктів, які повністю або частково належать центральним чи місцевим органам державної влади і використовуються державою для подолання "провалів ринку" у сфері виробництва приватних благ, або виконують визначені законами види господарської діяльності, які дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям [1, ст. 22], сприяють підвищенню економічної безпеки держави, нецікаві приватному сектору через низьку прибутковості (збитковості), масштабність та пролонговану в часі окупність.

Досліджуючи роль і місце державного сектора в сучасній економічній системі, необхідно враховувати наступні чинники за якими певні сфери економіки повинні бути віднесені до його складу:

- гарантування економічного суверенітету;
- необхідність подолання "провалів ринку";
- виконання стратегічних державних завдань;
- підвищення конкурентноздатності національної економіки;
- розв'язання соціально значущих проблем, які неспроможний вирішити ринковий механізм (сприяння прогресу продуктивних сил, здійснення соціальних програм, тощо);
- наявність галузей народного господарства, яким історично, або стратегічно притаманна державна власність, наприклад, оборона, паливно-енергетичний комплекс та інші;
- стан секторів економіки, розвиток яких пов'язаний з коливаннями економічної кон'юнктури;
- для послаблення влади приватних монополій у будь-якому секторі економіки;
- нерентабельність галузей, що призводить до зниження конкурентоздатності порівняно з іноземними компаніями чи вітчизняними однотипними галузями;
- необхідність розподілу створених благ в інтересах усього суспільства та ін.

До державного сектору економіки в Україні, на нашу думку, повинні належати ті об'єкти, що в процесі розвитку суспільних продуктивних сил виникли і функціонують тільки як єдине ціле, а також галузі, в яких об'єктивно великою є потреба в прямому централізованому управлінні, здійсненні значних капіталовкладень, і орієнтація на прибуток в них, не є критерієм, достатнім для функціонування в суспільних інтересах. В розвинених ринкових економіках державний сектор, як правило, охоплює засоби інформації, соціальну інфраструктуру, екологічний захист, фундаментальну науку і наукомістке виробництво тощо. Особливо значною є питома вага держави у сфері розподілу, щодо виробництва, то втручання держави є значно меншим, а в сфері обміну – мінімальним.

Сьогодні серед економістів домінує точка зору, згідно якої обмежене державне втручання пом'якшує (але не розв'язує) найскладніші з проблем: підтримання повної зайнятості, подолання найгірших проявів бідності, але центральну роль в економіці має відігравати приватний сектор. Однак існує істотне протиріччя між тим наскільки обмеженою або наскільки активною може бути економічна діяльність держави. Погляди на цю проблему змінюються залежно від серйозності невдач ("провалів") ринку та ефективності економічної діяльності держави з метою їх подолання [5; 7]. На нашу думку, розширення або скорочення державного сектору повинно визначатися прагматично, і зміна форми привласнення може стати одним із методів державного регулювання економіки. Обсяги державного сектору можуть скорочуватися залежно від потреби і економічної доцільності в суспільстві. Інституційними факторами, які впливають на його величину можуть виступати: норма відсотка, ставка оподаткування, державний борг та ін. Наприклад, збільшення ставки оподаткування дає можливість уряду скоротити державний підприємницький сектор (звичайно, якщо ці дії не призведуть до скорочення доходів державного бюджету через зростання тінізації економіки при правовому нігілізмі.) Уряд, чия здатність обкладати податками зростає, не відчуває потреби в держпідприємстві. Збільшення норми відсотка призведе до націоналізації, тому що ця дія збільшить вартість капіталів приватних інвесторів суттєвіше, ніж вартість капіталів держави. Але уряд не може собі дозволити змінювати політику у сфері відносин власності кожен раз, коли змінюється норма відсотка чи соціальна вартість податків. Ідеально оптимальні зміни обсягів державного і приватного секторів, можливі за умови придбання урядом рис раціональної посадової особи, яка виступає не як агент тиску певної групи, що конкурує за

перерозподіл ресурсів, а як носій суспільних інтересів, метою якого є зростання суспільного добробуту. В реальному житті - це можливо тільки при диктатурі і можна назвати "парадоксом диктатора", бо метою його діяльності повинен стати суспільний добробут. Історія мала подібні приклади, але результати були жалюгідними. На нашу думку, при визначенні оптимального обсягу державного сектору необхідно спиратися на критерій Калдора-Хікса, який констатує, що перехід від одного стану (структури) економіки до іншого може вважатися поліпшенням добробуту суспільства, якщо ті його члени, чий добробут підвищився, можуть компенсувати втрати інших за умов збереження для них (інших) рівня початкового добробуту. Засадничі принципи цього критерію були "попрані" при приватизації державного майна на всіх її етапах. В сьогоденній світовій практиці застосування критерію Калдора-Хікса зводиться до визначення впливу здійснених державою перерозподільчих заходів щодо зміни величини сукупного попиту, хоча він дозволяє чітко відмежувати це питання від питання перерозподілу індивідуальних доходів.

При визначенні обсягів державного сектору повинен превалювати національний економічний інтерес. Сучасне розуміння національного економічного інтересу полягає в пріоритетності поступального економічного розвитку країни, що забезпечує добробут її громадян. Держава в умовах глобалізації в основу своєї діяльності має покласти саме національний інтерес, який повинен виражати інтереси не окремої частини населення, а всього суспільства. Йй належить бути носієм суспільного економічного інтересу і водночас знаряддям безпосереднього здійснення волі його носіїв, тобто виконувати функцію забезпечення балансу системи економічних інтересів [1].

Національний інтерес – категорія багатопланова, пов'язана з економічними, політичними, ідеологічними формами державного устрою, а також конкретно історичними умовами, тому важливо визначити у чому ж полягає державний інтерес в кожен конкретний період часу при здійсненні радикальних змін в суспільстві. Реалізація державного економічного інтересу знаходиться під значним тиском впливових економіко-політичних угруповань, які порушують баланс інтересів в суспільстві на свою користь. Уряд, який не має широкої підтримки, намагаючись утриматися при владі, почасти заграє з економіко-політичними силами від яких залежить його політичне виживання. Саме така ситуація штовхає уряд на проведення еkleктичного економічного курсу. Державні органи, які не мають стійких економічних переваг, надають державні переваги галузям і секторам економіки випадковим чином, залежно від економічної і політичної кон'юнктури. Фактично державна влада стає інструментом певних угруповань у перерозподільчому конфлікті. Це стосується і перерозподілу державної власності, реформування державного сектору та визначення його масштабів.

За основу ідентифікації інтересів може бути прийнято: для макроекономічного рівня – зростання суспільного добробуту; для мікрорівня (підприємство, фірма, компанія) – зростання ефективності виробництва; для індивідуума як носія інтересів – задоволення його зростаючих потреб. Сутність національного економічного інтересу полягає у єдності економічних інтересів, що відображають суспільні потреби, задоволення яких забезпечує економічний розвиток суспільства.

Проблема вибору між державним сектором і іншими важелями державного регулювання значною мірою вирішується через визначення порівняльних переваг приватного і державного секторів. Світова практика показала сумнівність тези щодо апріорної неефективності державного сектору та державного підприємництва. Вона може бути спростована за умов реалізації переваг, заснованих на ефекті масштабу виробництва та інших. Даний факт

припускає проведення оцінки доцільності вибору тієї чи іншої форми державної участі в економіці в кожному окремому випадку.

На сьогодні система індикаторів оптимального обсягу державного сектора залишається певною мірою невизначеною. Один з провідних дослідників цієї проблеми Дж. Стігліц пропонує за основні критерії визначення розмірів державного сектора використовувати наступні: обсяг товарів та послуг, забезпечуваних державою, вартість яких виражається через ринкову вартість ресурсів, що використовувалися державним сектором, підрахунок державних витрат, включаючи трансферні платежі державних органів і установ, а також капітальні витрати [7, с. 32]. Дана точка зору найбільш популярна серед західних економістів, однак навряд чи може адекватно відображати специфіку української економічної практики. Суперечливість даної ситуації виражається в різних підходах до вибору основних критеріїв визначення меж державного сектора і його ролі у виробництві ВВП. Оцінка ролі держсектора методом обліку державних витрат і їхньої частки у ВВП країни досить обґрунтована і певною мірою репрезентативна, широко застосовуються в ряді досліджень при аналізі еволюції економічної ролі держави в трансформаційних економіках. Разом з тим, зазначений підхід, незважаючи на окремі переваги, має істотні недоліки, що знижують його універсальність і роблять малоприматним для визначення масштабів державного сектору в Україні. Цей підхід практично унеможливлює врахування діяльності держави в підприємницькому секторі, у тому числі при регулюванні приватних і змішаних програм.

Як альтернативний підхід оцінки обсягів державного сектора іноді пропонується використання показника величини державної власності, кількості державних підприємств та підприємств з державною участю. Л. Якобсон пропонує своєрідний "проміжний" варіант вирішення цього питання, який базується на поєднанні названих вище підходів, тобто при визначенні масштабів державного сектора треба керуватися, як розмірами державної власності, так і обсягами державних доходів і витрат [10, с. 28]. Але ж категорії "державна власність" і "державний сектор" відбивають різні аспекти діяльності держави. Ці поняття є взаємодоповнюючими, що не дозволяє їх розглядати автономно одне від одного. Однак між ними існують сутнісні розбіжності. Так, поняття "державна власність" за своєю природою статичне і з кількісної точки зору характеризує кумулятивний (накопичений) матеріально - речовий потенціал країни. Отже, державна власність сама по собі не функціональна. Державний сектор, навпаки, внутрішньо динамічний, тому що являє собою сукупність діючих економічних об'єктів. Таким чином, з огляду на критерій функціональності, покладений в основу поняття державного сектора, останній характеризує матеріально – уречевлений потенціал держави. Цей сектор дуже специфічний як з огляду завдань, що стоять перед ним, так і методів управління його функціонуванням. Виступаючи базовим елементом формування суб'єктної структури державного підприємництва, державний сектор економіки України дотепер не має чіткої методики обчислення його масштабів. Основна проблема тут полягає у відсутності чітких критеріїв, за якими господарські суб'єкти повинні бути віднесені до державних, а які – до приватних. Виникають розходження і при підрахунку результатів діяльності господарських структур, що знаходяться в змішаній формі власності.

Правомірно відмітити, що перші кроки в напрямку вирішення даних проблем зроблені, і це відноситься до удосконалювання нормативно – правової бази, що розкриває поняття державного сектора і чітко окреслює його межі [1]. Підставою віднесення суб'єкта господарської діяльності до державного сектора є: перевага державної участі в його статутному капіталі; відповідний договір, укладений між

державою і господарським об'єктом; перевага державної частки акціонерної власності об'єкта тощо. В усіх зазначених випадках держава має можливість визначати рішення, прийняті керівництвом даного господарського об'єкта.

Позитивний ефект ринкових трансформацій забезпечується завдяки тимчасовому посиленню державного втручання в економіку, що обґрунтовується досвідом світової практики, який з очевидністю показав, що успіх будь-яких соціально-економічних реформ неможливий при самоусуненні держави із економічної сфери. Таке втручання припускає, з одного боку, посилення регулюючої функції держави для встановлення "правил гри" на ринку, бо ринковий механізм самостійно не в змозі забезпечити ефективне регулювання економічних процесів, особливо у період радикальних реформ та економічних криз. З іншого боку, державне втручання сприяє підвищенню ефективності підприємницької функції держави, бо як власник держава зацікавлена в ефективному функціонуванні та розвитку своїх підприємств, які включені у загальнонаціональний оборот капіталу, взаємодіють із приватним капіталом. Тому ефективне управління підприємствами державного сектора сприяє досягненню позитивних макроекономічних результатів у цілому.

Державна сектор має порівняльні переваги особливо в умовах невизначеності і складності, що призводять до послаблення стимулів економічної діяльності інших економічних суб'єктів. Більше того, чим масштабнішою є дана невизначеність, тим вагомішим є значення державної власності та державного сектора. Проведений аналіз підводить до висновку про необхідність подальшої розробки та послідовної реалізації програми реформування державного сектора на основі прогресивного розвитку всіх елементів економічного змісту власності з адекватним відображенням в юридичних актах їхнього реального стану.

Межі державного сектора не є сталими, оскільки в економіці постійно відбувається динамічні процеси перерозподілу власності між державним та недержавним секторами. Критерії визначення меж не можуть бути застиглими і мають змінюватися залежно від конкретної ситуації в економіці. На відміну від сучасної ринкової економіки, в умовах трансформації економічної системи обсяг держсектора формується шляхом його звуження за допомогою приватизації. Тільки в умовах повноцінної ринкової економіки може застосовуватися зміна циклів приватизації та націоналізації як регуляторів масштабів державного сектора економіки.

Відновлення дієздатності держави, суттєве посилення її ролі в проведенні всіх трансформаційних процесів, забезпечення належного управління державним сектором, підвищення ефективності роботи приватизованих підприємств і виправлення структурних деформацій у відносинах власності уможливить усунення загрози економічної безпеки, забезпечить стабільний і прискорений розвиток економіки України.

1. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2003, №18–22. ст. 22. 2. Длугопольський О. В. теорія економіки державного сектора; Навчальний посібник. – К.: "ВД "Професіонал", 2007. – 592 с. 3. Ковальчук С. С. "Національні економічні інтереси" – Монографія. К.: "Київський університет" – 2005. – с. 465. 4. Єщенко П. С., Кваснюк Б. Є, Бірюков О. А. Нова модель держави. – Слов'янськ, 2002. – 142 с. 5. Радіонова І. Ф. Активність і невтручання держави в ринковій економіці перехідного типу. / "Економічний часопис – XXI". www.soskin.info/ea/2001/10. 6. Сакс Дж. Д. і Ларрен Ф. Б. Макроекономіка: глобальний погляд. Пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – 848 с. 7. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора. / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с. 8. Стігліц Дж. Е., Аткінсон Э. Б. Лекції по економічній теорії державного сектора: Учень / Пер. С. англ. Под. ред. Л. Л. Любимова. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с. 9. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Економіка. Пер. с англ. со 2-го изд. – М.: "Дело" ЛТД., 1993. – 864 с. 10. Якобсон Л. И. Государственный сектор экономики: экономическая теория и политика: Учебник для вузов. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 367 с.

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН СНД

Здійснено порівняльний аналіз конкурентоспроможності і динаміки макроекономічних показників країн СНД у контексті спільних проблем соціально-економічного розвитку та напрямів їх подолання через розробку спільної інноваційної політики.

In the paper the comparative analysis of competitiveness and macroeconomic dynamics indicators of CIS countries in the context of the common problems of socio-economic development and directions to overcome them through joint development of innovation policy was conducted.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується наростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва, де в епоху переходу до інформаційного типу господарювання провідну роль стає відгравати не просто інформація, а саме науково-технічна інформація, це, в свою чергу, обумовлює інтенсифікацію досліджень і розробок (ДІР), зокрема прискорення винахідницької активності, зростання темпів і обсягів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) [1, с. 29], динамічне підвищення наукомісткості товарів і послуг, що домінують на світових ринках, розгортання міжнародної інтеграції в науково-технічній та інноваційній сферах. На сьогодні інтелектуальні ресурси разом з новітніми технологіями не тільки визначають перспективи економічного зростання, але й відображають рівень конкурентоспроможності країни і їх об'єднань. Зокрема на рівні ЄС її пріоритети конкурентоспроможного розвитку на наднаціональному рівні були оприлюднені у 1993 р. у т. зв. Білій книзі Ж. Делора, де вагоме місце посіли сфера ДІР та сприяння інноваціям [2, с. 280].

Складність і спільний характер проблем, пов'язаних не лише з ринковою трансформацією економік на теренах країн, що входили до складу колишнього СРСР, але й потребами адекватного реагування на глобальні виклики сьогодення, у т.ч. пов'язані з інноваційним розвитком і необхідністю посилення конкурентоспроможності їх економік через спільну узгоджену інноваційну політику та міждержавне співробітництво в інноваційній сфері.

У Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2010 роки в умовах глобалізаційних викликів, що розгля-

далася на парламентських слуханнях у червні 2009 р., серед пріоритетів міжнародного співробітництва в інноваційній сфері розглядалися два головних напрями участі України у міжнародних програмах – під егідою ЄС та країн СНД [2, с. 200]. І якщо співпраця з ЄС в інноваційній сфері для України означає розробку нових програм на умовах, що сформовані в ЄС для країн Центральної та Східної Європи, то у межах СНД за участі України у 2008 р. було розроблено Міждержавну цільову програму інноваційного співробітництва на період до 2020 року. Доцільним є з'ясування передумов і перспектив міждержавного співробітництва країн СНД в інноваційній сфері, розвиток якої має забезпечити підвищення добробуту населення і підвищення конкурентоспроможності цих країн.

Мета статті полягає у визначенні спільних проблем економічного розвитку країн СНД та виявлення напрямів їх співробітництва в інноваційній сфері у контексті підвищення їх конкурентоспроможності.

За визначенням Всесвітнього економічного форуму конкурентоспроможність розглядається як здатність країни досягати постійних високих темпів зростання ВВП на одного мешканця. На початок ринкових реформ у більшості сучасних країн СНД показник ВВП на одного мешканця був близьким або й перевищував (Росія та Україна) показник для світу загалом, що складав 7,1 тис. дол. [3]. Зокрема, в Україні він перевищував середньосвітовий показник у півтори рази, а за рівнем країн ЄС становив половину (таблиця 1).

Таблиця 1. ВВП на одного мешканця, за ПКС*

Країни СНД	ВВП на одного мешканця, тис. дол.				Ранг 2008	Країна	ВВП на одного мешканця, тис. дол., 2008***	Ранг 2008
	1990**	2000**	2005**	2008***				
РФ	13,0	8,0	11,0	16,16	53	США	47,03	6
Білорусь	6,1	5,4	7,8	12,34	66	Австрія	39,65	12
Казахстан	6,7	5,1	8,6	11,56	69	Швеція	37,53	16
Азербайджан	6,9	3,3	5,7	8,96	81	Фінляндія	36,84	18
Україна	10,9	4,5	6,7	7,63	90	Велика Британія	36,57	19
Туркменістан	6,8	4,2	7,9	5,77	99	Німеччина	35,55	21
Вірменія	4,3	2,5	4,4	5,44	103	Японія	34,5	22
Молдова	3,9	1,3	1,9	3,15	125	Франція	34,26	23
Узбекистан	2,1	1,7	2,1	2,61	130	Китай	31,89	25
Таджикистан	2,2	0,9	1,3	1,98	142			

* таблицю складено за матеріалами [3], [4]; ** у цінах і за ПКС 2005 р.; *** у цінах і за ПКС 2008 р.

Тоді як у 2000 р. серед країн СНД лише одна Росія демонструвала цей показник конкурентоспроможності на рівні, близькому до рівня середнього для світу загалом, що становив 8,3 тис. дол. на одного мешканця, в Україні його рівень знизився майже удвічі – до 4,5 тис. дол., і це вже становило лише 1/6 рівня для країн ЄС. У 2005 р., не дивлячись на позитивні тенденції економічного зростання, лише Росія змогла перевищити показник для світу загалом (11 тис. дол. та 9,6 тис. дол. на одного мешканця відповідно). Водночас найбільше наблизилася до його рівня Казахстан, Туркменія і Білорусь, Україна ж продемонструвала його досягнення на 3/4, а середній рівень для країн ЄС досягла лише на 1/4.

Конкурентоспроможність країн на світовому рівні (Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)) у передкризовий період (за 2007-2008 рр.) очолила перша десятка країн, до яких увійшли США, Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Велика Британія, Нідерланди. Серед країн, що входять до складу СНД, лідирувала Росія, що увійшла до шостої десятки і посідала 58 місце, Казахстан – 61, Узбекистан – 62, Азербайджан – 66, Україна – 73 місце, Вірменія – 93, Молдова – 97, Таджикистан – 117, Киргизія – 119 відповідно [5]. За статистичними даними МВФ середній показник ВВП на одного мешканця за 2008 р. по країнам СНД склав 7,56 тис. дол., тоді як в ЄС цей показник склав 33,08